

3. В якості каналів передачі рекламно-маркетингової інформації можуть використовуватися:
  - телепередачі, повідомлення в пресі, що представляють інформацію про ВНЗ;
  - різні форми особистісної взаємодії представників внз з потенційними абітурієнтами та їхніми батьками, тобто зустрічі з ними, що є одним з найбільш ефективних способів досягнення цілей комунікації і переконання. Особливу увагу доцільно звернути на організацію взаємодії представників студентства зі школярами, потенційними абітурієнтами ВНЗ.
  - спеціально розроблювальна друкована рекламна продукція, буклети, у змісті яких відображається значима для абітурієнтів інформація, що представляється, зокрема, у даному дослідженні.
  - Інтернет, що є найбільш перспективним засобом переконуючої комунікації в майбутньому.
4. Аудиторією, для якої призначена рекламно-маркетингова інформація про ЗНУ, є, насамперед, школярі м. Запорожжя і Запорізької області, їхні батьки, слухачі підготовчого відділення ЗНУ. На даному етапі має сенс звернути увагу на збалансованість профорієнтаційної роботи по районах міста, особливо звернувши увагу на недостатньо охоплені відповідними заходами райони м. Запоріжжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтушевський В., Бутенко Н. Маркетинг освітніх послуг у системі вищої освіти України // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 49-55.
2. Вербицкий А.. Мотивация учебной и коммерческой деятельности студентов // Высшее образование в России. – 1998. – № 4. – С. 90-96.
3. Винтин И.А.. Мотивация выбора профессии и вуза московскими абитуриентами // Прикладная психология. – 2002. – № 4. – С. 65-71.
4. Иванова И. Современные тенденции в получении образовательных услуг// Социс. – 2001. – № 9. – С. 83-88.

УДК 37.018.1 : 316.356.2

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СІМ'Ї

Трубавіна І.М. к. пед. н., доцент

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

У статті розкриваються природні, соціальні, духовні фактори розвитку сім'ї, сутність соціально-педагогічної діяльності на основі фамілієцентризму, яка ці фактори оптимізує.

Ключові слова: фактори розвитку сім'ї, соціально-педагогічна діяльність, фамілієцентризм.

Трубавина И.Н. ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СЕМЬИ / Харьковский национальный педагогический университет им. Г.С. Сковороды, Украина.

В статье раскрываются природные, социальные, духовные факторы развития семьи, сущность социально-педагогической деятельности, оптимизирующей эти факторы на основе фамелиецентризма.

Ключевые слова: факторы развития семьи, социально-педагогическая деятельность, фамелиецентризм.

Trubavina I.N. FACTORS OF THE FAMILY DEVELOPMENT / Kharkiv national pedagogical university, named after G.S. Skovoroda, Ukraine.

Natural, social, spiritual factors of the family development are analysed in the article. The nature of the social-pedagogical work that optimizes these factors on the ground of the family-centrism is described.

Key words: factors of the family development, social-pedagogical work, family-centrism.

Актуальність розвитку сім'ї зумовлена її значенням і місцем у суспільстві: вона є основною ланкою суспільства, “колискою демократії”, найкращою умовою для виховання і розвитку особистості (дитини і дорослого). Розвиток сім'ї є шляхом виходу її з кризи, що є нагальною проблемою як кожного громадянина, так і держави, суспільства. Про увагу до сім'ї в Україні свідчать новий Сімейний Кодекс, численні закони та Укази про підтримку сім'ї. Існуючі сьогодні дослідження (В.Г. Постовий, Т.Ф. Алексеєнко, З.Г. Зайцева, А.Й. Капська та інші) акцентують увагу на підтримці сім'ї у виконанні окремих функцій, стабілізації її стану, просвіті батьків щодо виховання дітей, що означає керований вплив на сім'ю, розуміння її як об'єкта цього впливу. Між тим доцільно з'ясувати фактори розвитку сім'ї, знайти можливість їх оптимізувати через соціально-педагогічну діяльність. Цей аспект ще не розглядався в теорії соціальної педагогіки. Тому метою статті є виділення факторів розвитку сім'ї. Завданнями статті є: 1) з'ясування факторів розвитку сім'ї (природних, соціальних, духовних); 2) визначення ідеї, яка б об'єднувала ці фактори в аспекті розвитку сім'ї.

Філософія як колиска всіх наук дає загальне розуміння всіх явищ, дій, поведінки. Поняття “соціально-педагогічне”, за О.П. Складаровим [19] виконує різноманітні функції в пізнавально-осмислюваних процесах: фіксує реальність існування системно організований людиною формуючих матеріальних та духовних чинників, процесів та наголошує їхню антропостверджуючу, гуманізуючу спрямованість (онтологічна та гносеологічна функції); синтезує значення більш вузьких понять “соціалізація, “окультурення”, “виховання”, “навчання”, “навчання”, “освіта”, “самовиховання”, “самовдосконалення” тощо та є концептом, який орієнтує аналіз процесів життєдіяльності, сприяє виокремленню в них людиною формуючих детермінантів (інформаційно-культурна, світоглядна, комунікативна функції); слугує виділенню орієнтирів, методологічних настанов для комплексу людинознавчих, педагогічних, прикладних соціально-педагогічних дисциплін (методологічна-регулятивна, методологічно-нормативна функції); ефективно зараджує переосмисленню відомих раніше теоретичних та методологічних положень, аналізу нових соціокультурних, історичних чинників, сприяє прирощенню нового знання та виявленню тенденцій майбутнього розвитку (евристична та прогностична функції) [19, 7].

О.П. Складаров визначає соціально-педагогічну діяльність із точки зору соціальної філософії як „системну форму людської активності, у процесі якої відбуваються зміна й перетворення людини та людських мас у напрямку до олюднення, окультурення та соціалізації, наближення до певної конкретно-історичної соціально необхідної моделі. Вона є системою з точки зору організації внутрішньої структури та в аспекті її соціального функціонування, має своїм суб'єктом та об'єктом суспільство, групи та індивідів, перебігає за умов активно залученого в процес людиною формування соціокультурного природного середовища, розгортається як в локально-індивідуальному, так і в загальноісторичному часі та просторі людського існування. Історія суспільства не має в кінцевому підсумку іншого сенсу, крім розвитку “сутнісних сил людини” [19, 10]. Отже, сім'я є суб'єктом та об'єктом соціально-педагогічної діяльності. Для визначення сутності соціально-педагогічної роботи, орієнтованої на розвиток сім'ї, доцільно з'ясувати фактори її розвитку (природні, соціальні, духовні), орієнтир соціально-педагогічної діяльності, щодо поліпшення впливу цих факторів.

До природних факторів розвитку [12] сім'ї, яка складається з особистостей різного віку, статі, належать: природа особистості, природне середовище, природа людських стосунків у сім'ї. Благополучна сім'я – та, де є розвиток кожного її члена. Філософія розуміє людину в біогенетичних теоріях як носія природних здібностей (В. Гумбольдт), розуму, який підносить її над тваринами (Ж. Ламетрі [14]), людину-індивідуальність, яка формує себе сама (Г.В. Лейбніц [23]), „чудового мікрокосму” (Я.А. Коменський [13]), „мікрокосм”, який живе в макрокосмі (всесвіті) і біблейському світі (Г.С. Сковорода [20]), а також як “недостатню істоту”, “хвору тварину”, “стадну істоту” (Ніцше [22]). Тому сім'я розглядається як джерело розвитку і виховання особистості і водночас – як джерело проблем особистості. За Г.С. Сковородою [20], сімейне виховання спрямоване на підтримку здоров'я дитини і розвиток почуття вдячності, оскільки природі людині притаманні “благі серце”, “добра воля”. Розвиток особистості забезпечується через апперцепції (І. Кант [11]), уявлення (Гербарт [23]), подолання власного егоїзму (Фейєрбах [22]), самовиховання (І. Кант [11], Г.С. Сковорода [20]), реалізацію прав, свободу (В. Гумбольдт [23]), підкорення волі розумові (Р. Декарт [23]), забезпечення гармонії особистісних та інших інтересів (Ж.-Ж. Руссо [18]), почуття, виховання, сім'ю (Гельвецій [6], Г.С. Сковорода [20]), наслідування, освіти, суспільство (Ж. Ламетрі [14]), пошуки людиною власної індивідуальності (К. Ясперс [22]).

Природа людини прагне до життя (Л. Валла [23]), тому її діяльність має бути природовідповідною. Її буття, за філософією екзистенціалізму, є унікальним, а людина – індивідуальністю, яку створює сама на основі заданого природою. О. Больнов розкриває етапи розвитку індивідуальності людини з притаманними їм видам життєдіяльності, називаючи перехід між етапами кризою особистості. Під кризою особистості він розуміє долю, ситуацію вибору, прийняття рішення, що характеризує людину як вільну істоту [22]. Отже, розвиток сім'ї як системи залежить від подолання особистістю своїх криз за допомогою активності людини, роботи над собою. Життя особистості вимагає дотримання “пасивних добродітностей”: загальної вдячності, домашнього вогнища, громади, вітчизни, які освячені вищим принципом людських відносин – любов'ю; надії, терпіння, “господарських чеснот” (старанності, економності тощо), миролюбства. З. Фрейд (психогенетичні теорії розвитку особистості) [22] вважав, що поведінку, життя людини можна виключно пояснити на основі сексуальності, яку приборкують сублімація, витіснення, регресія, проєкція, раціоналізація, реактивне утворення, фіксація поведінки, які виявляються в сім'ї і середовищі. Протистояння задоволення і реальності, керування ними – шлях до розвитку особистості. А. Фрейд розглядала в педагогічному психоаналізі як істинні думки, наміри особистості маскуються тими, що є прийнятими в суспільстві і приводять до сімейних конфліктів. К. Хорні [23] обґрунтувала соціальне походження внутрішньоособистих конфліктів: сім'я дає відчуття захищеності, безпеки, а її відсутність призводить до набуття комплексів і негативних змін у поведінці. Тому потрібно працювати з сім'ями, людьми, суспільством щодо виявлення любові до дітей (Е. Фромм [23]). Г.С. Сковорода [20] розглядав людину як мікрокосм, яка є неповторною, унікальною істотою, з “нерівною рівністю” (всі мають прагнення до повноти духовного світу, але мають нерівні схильності, які ще треба пізнати і розвинути в сродній праці, самовихованні). І сім'ї, і педагогічній діяльності притаманні виховання і культуровідповідність, які націлені на благо, тому їх зусилля доцільно об'єднати щодо розвитку дитини. Сімейне виховання має бути спрямованим на підтримку здоров'я дитини і розвиток почуття вдячності, оскільки природі людині притаманні “благі серце” та “добра воля” (Г.С. Сковорода [20]).

За соціологічними теоріями розвитку особистості, увага приділяється середовищу. Природне середовище є умовою життя сім'ї, розглядається як засіб виховання людини (Дж. Локк [23]), а людина як розумна істота є результатом космічної еволюції, живе в

ноосфері – вищій стадії розвитку біосфери (В. Вернадський [23]). Ноосфера ж створює більш сприятливі соціально-економічні умови для життя сімей. К.Е. Ціолковський [23] вважав, що у майбутньому людина буде звільнитися від впливу середовища у Сонячній системі після пробудження в ній космічної свідомості, шляхом до чого є розум. За вченням Реріхів [23], світ є єдиною Світовою спільнотою, яка живе на засадах істини, добра, краси, любові. О. Реріх наголошує на ролі жінки, яка буде формувати і виховувати людей у новому житті, вивільниться сама від поневолення та пригнічення. Отже, потрібна робота не тільки з виховання дитини, але й з виховання жінки-матері для формування Світової спільноти, робота з людством на єдиних етико-естетичних засадах щодо формування вільної особистості, розуму, почуттів любові, добра, краси, подолання криз особистості в сім'ї, навчання вихованню дітей.

До соціальних факторів розвитку сім'ї належать: макро- і мікро середовище, особистість, сама сім'я, виховання та навчання.

Сьогодні проголошено і прийнято Декларацію тисячоліття, де говориться про цілі ООН в галузі розвитку задля необхідності життєзабезпечення людини та можливості її виживання в майбутньому. Тут використовується термін “сталій розвиток”. Сталій розвиток передбачає взаємозалежний і взаємодоповнючий економічний й соціальний розвиток, підтримку і збереження навколишнього середовища. Основними цільовими настановами сталого розвитку є підвищення добробуту усіх людей, зростання стандартів якості життя шляхом викоренення злидарства, захворюваності, забезпечення гідних житлових умов та сприятливого довкілля. Соціальна орієнтація сталого розвитку на благо людства заснована на демократії, забезпеченні усіх прав і свобод, включаючи права на розвиток, інформацію і звітність у сфері регулювання й управління, а також ефективну участь громадськості в усіх сферах соціальної взаємодії. Сталість розвитку має за основу гармонізацію взаємовідносин людини і суспільства, природи, яка є необхідним чинником її існування. Отже, сталій розвиток суспільства вимагає комплексу дій на рівні людства, держав, громади, сім'ї, окремої людини – всіх рівнів факторів соціалізації людини, наукового обґрунтування узгодження їх розвитку. Це приводить до висновку, що соціально-педагогічна діяльність, яка орієнтована на розвиток людини, сім'ї повинна мати за мету створення умов для реалізації сім'єю та її членами прав; факторами, які впливають на це, є: право, соціальна політика, професійна етика, свідомість і відповідальність сім'ї, кожної особистості за свій розвиток, реалізацію своїх прав, свій вибір, їхні власні зусилля щодо реалізації своїх прав, покращення на цій основі своєї якості життя.

Філософи розглядали державу як основу щастя кожної людини (Платон [23]), блага для всіх (марксизм-ленінізм [22]), при цьому її керівник має своїм обов'язком забезпечити умови добродесного життя: підтримувати добробут населення і мир (Ф. Аквінський [3]), а населення знає, що є пріоритет загального блага перед індивідуальним, що дозволяє позбутися самотійності, одержати допомогу в справах, набути мудрості (Ф. Бекон [4]), від їх діяльності залежить їх спільне благо (Ж.-Ж. Руссо [18]). Держава встановлює закони, мораль, що спільно з „характером монарха” впливає на умови життя сімей (Монтеск'є [16]). Ці ж закони, мораль відтворюються в сім'ї і впливають на громадян (Монтеск'є [16]). Отже, держава має створювати умови (економічні, політичні, соціальні, педагогічні, світоглядні тощо) для функціонування і розвитку сім'ї як підсистеми суспільства, забезпечувати соціальну справедливість (як вона її розуміє).

Згідно з дослідженням Н.В. Хазратової [24, 11-12], психологічними детермінантами відносин особистості й держави є: внутрішньо мотиваційна (інтенція реалізації власного потенціалу), зовнішньо нормативна (нормативна регуляція та регламентація активності) і аксіологічна (ціннісно-сміслова). Психологічні парадигми відносин особистості й держави визначаються залежно від ролі (об'єктної чи суб'єктної), яку особистість приписує собі і державі у ході взаємодії. Чинниками сприймання

особистості держави є: ірраціональні (апріорні утворення архетипного характеру), раціональні (логіка здорового глузду) та надраціональні (екзистенційні, сенсоутворюючі). Психологічним регулятором відносин особистості й держави є імпліційна “картина” партнера відносин (особистості або держави), що ґрунтується на узагальненому досвіді взаємодії та апріорних утвореннях. Психологічним регулятором взаємодії особистості з державою є образ держави – смислове утворення, зміст якого складають концептуалізовані, структуровані, емоційно забарвлені диспозиції щодо держави. Психологічним регулятором взаємодії держави з особистістю є концепт особистості – узагальнене, схематичне уявлення щодо психології пересічного громадянина, яке втілює в правових, економічних та інших регульованих державою відносин.

Таким чином, масова активність громадян щодо захисту і реалізації своїх прав конкретизує уявлення про проблеми і потреби громадян; отже, підвищується роль сім'ї, громадян у формуванні соціальної політики через їх зусилля. Потрібна робота щодо їх наснаження і залучення до участі в прийнятті рішень, лобювання інтересів сімей.

Це означає також необхідність посередництва між державою і сім'єю щодо донесення проблем сім'ї до діячів, які приймають рішення щодо сімей; допомогу державі у вивченні проблем сім'ї і сім'ям в усвідомленні цих проблем. Тобто необхідні соціально-педагогічні відносини, під якими розуміють “невід'ємний внутрішній бік суспільного буття”, які відособлюються в процесі диференціації форм праці як відносно самостійні, водночас зберігаються в структурі всіх “непедагогічних” відносин, виявляються як механізм “успадковування” форм соціального та культурного існування, трансляції знайдених засобів та методів підтримання та ескалації людського буття, характеризуються соціально-інтегративним характером, просторово-часовою масштабністю, відсутністю неприхованої програмно-інформаційної фіксованості, можливістю неманіфестованості та неусвідомленості проявів. У її сфері функціонують усі різновиди регуляції, моделювання та модулювання людської поведінки: індивідуальні, групові, соціальні, свідомі, несвідомі, вербальні, невербальні, безпосередні, опосередковано-інструментальні, стихійні, організовані тощо; вони є внутрішнім необхідним елементом соціальної самоорганізації [19, 10].

Суспільство розглядається філософами як об'єднання вільних індивідів, що розвивають свій життєвий потенціал, здійснюючи вільний обмін своїм внутрішнім потенціалом, що є вигідним для всіх і здійснюється на правовій основі: всі члени суспільства мають рівні права і дотримуються їх (В. Гумбольдт [23]). Спільна діяльність здійснюється як багаторівнева взаємодія інтересів пізнання та участі (Гербарт [23]), що є результатом зусиль педагогів і членів сім'ї. “Сім'я є найкращою умовою для виховання і розвитку особистості (як дитини, так і дорослого)” – зазначає Дж. Хартлі, представник ЮНІСЕФ в Україні 7.03.2007 на круглому столі з проблем сім'ї у Верховній Раді України. При цьому в соціальному контексті необхідним є акцент на права людини у сім'ї та її розвиток, оскільки розвиток “самобутнього і вільного розвитку індивідів”, за К. Марксом [22], є умовою розвитку всіх.

Ідеї розвитку людини та її прав, сталого розвитку суспільства як основи розвитку кожної особистості є визнаними в міжнародному співтоваристві, про що свідчать документи і рішення ООН. У нашій же країні розвиток особистості традиційно розглядався тільки в педагогіці як результат соціалізації, виховання і навчання, що відбиває лише частку світового досвіду щодо розвитку особистості. Аспект зв'язку розвитку людини з її правами і можливостями суспільства є поза увагою педагогів, соціальних працівників, що цілком відноситься і до прав, розвитку сім'ї.

Коли прогрес йде одночасно в галузі прав людини і розвитку людського потенціалу, вони доповнюють один одного, розширюючи потенціал людини і захищаючи її права

та основі свободи; здійснення всіх прав може призвести до ефекту синергізму. Оскільки сьогодні майже все населення живе сімейним способом життя, то все вищесказане стосується і розвитку, і прав сім'ї в суспільстві, отже, від її розвитку і розвитку її членів залежить розвиток народу, суспільства. А гарантії і реалізація прав членів сім'ї у родині, прав сім'ї у суспільстві – основа цього розвитку. Таким чином, маємо необхідність у діяльності, яка забезпечує захист прав і розвиток особистості в сім'ї і суспільстві, сім'ї в суспільстві, орієнтує установи людей на такий захист. Межу цієї діяльності визначає принцип субсидіарності: допомога тому, хто її потребує, і настільки, щоб запустити в дію механізми саморозвитку [23].

Держава може обирати різні підходи до діяльності фахівців, моделі надання послуг щодо розвитку сім'ї. Так, прагматизм є доцільним з огляду на те, що розвиток сім'ї в процесі соціально-педагогічної діяльності щодо розв'язання її проблем має здійснюватися за допомогою її власного досвіду у розв'язанні її проблем, включення сім'ї не в абстрактні проблеми, а в розв'язання її проблем і тих, що є типовими для всіх сімей, що надає їй значення співпраці з соціальним педагогом, показує перспективи нерозв'язання проблем і тим стимулює до розв'язання теперішніх проблем. Прагматизм [21] означає необхідність для суспільства розв'язання проблем сім'ї і створення їй для цього умов, інакше криза сімей поглиблює кризу суспільства. Тому сім'ї треба стимулювати до розв'язання їх проблем на різних умовах шляхом включення їх в соціальну адаптацію. Г. Спенсер [23] вважав за необхідне щодо розвитку особистості гармонізацію відносин між собою і суспільством через виховання почуттів і формування згуртованості, благодійності [21]. Неопозитивізм (Р. Хєар) для діяльності щодо сім'ї має значення щодо раціональності моралі в цій діяльності: “Моральне судження має здатність схилити людей до однакових дій в аналогічних ситуаціях; моральні принципи, з яких виходить цей принцип, мають універсальний характер” [21, 213]. Це означає, що етика роботи з сім'єю ґрунтується на загальнолюдських принципах.

Особливу увагу факторам розвитку сім'ї філософи приділяли в контексті соціальних функцій виховання: підтримки і допомоги людям в подоланні фрустрації, формування толерантності до них шляхом набуття досвіду соціальних невдач і поразок (Рот [22]), витлумачення пережитого життя (В. Флітнер [22]), руху до ідеала (Г. Ноль, Т. Літг, Шпрангер [22; 23]). Виховання розглядалось як педагогічний процес, зумовлений соціокультурними чинниками, у якому беруть участь вихованець (з відповідальністю за себе, свою життєтворчість) і вихователь (з відповідальністю за дитину і соціальне життя) (Г. Ноль [22]). Екзистенціалісти розглядали виховання як залежне від стану людського буття (К. Ясперс [22]), до якого вона має адаптуватися (А. Гелен [22]), і результатом якого є активність людини у своєму розвитку (О. Больнов [22]). Ключовою ідеєю для розвитку сім'ї на основі виховання тут є свобода вибору життєвої стратегії людини в екзистенціальній зустрічі з дійсністю, яка випробовує людину, її добротність і любов. Виховання особистості має бути сімейним і державним (Гельвецій [6], Дж. Локк [23]), але про виховання сім'ї як цілісності філософи згадують лише у контексті державного (кожна родина є часткою держави – Р. Декарт [23]). Якщо вихованню особистості приділяють увагу майже всі напрямки філософії, то виховання сім'ї ними не розглядалась, мова йшла про виховання сім'янина з господарськими чеснотами і пасивними добротностями (О. Больнов [22]); з правами через первісну простоту і рівність „природного стану” (Ж.-Ж. Руссо [18]). Як узгодити інтереси, ідеал сім'ї з інтересами, правами, потребами її членів? Спеціальних шляхів не пропонувалося. Йшлося про розум, волю, цінності (Декарт [23], Ф. Аквінський [3]), догмати віри як орієнтир (А. Блаженний [1], Ф. Аквінський [3]), культуру, закони, критику, спілкування, колективне виховання, приклад (Ф. Бекон [4], Дж. Локк [23]), людську природу, якій треба довіряти (софісти, Демокріт [21;23]), пізнання себе і

сродність (Г.С. Сковорода [20]). Як все це людина застосує в сім'ї, чи зуміє перевести знання в їх застосування – залежить від вибору людини (О. Больнов [22]) та її життєвого стилю (моделі сімейного життя батьків), її соціального почуття (А. Адлер [22]), соціального інституту людини як представника роду (О. Конт [22]), подолання людиною власного егоїзму (О. Конт [22], Л. Фейєрбах [23]), активності людини, її піклування про іншу людини (В.О. Сухомлинський [23]). Тому необхідною є окрема виховна діяльність з членами сім'ї щодо збереження її цілісності і налагодження таких стосунків, які дозволяють розвиватися кожному її члену, усвідомлювати вибір свого життєвого шляху, узгоджувати інтереси членів сім'ї.

Ф. Зनावецький у своїй соціології виховання відзначає, що виховання – це не тільки діяльність, яка спрямована на здійснення етичного або інтелектуального ідеалу, але ж ще й така, що ставить собі за мету модифікацію спеціального комплексу явищ, які пов'язані з соціальною перспективою особистості [22]. Отже, виховання має впливати не тільки на особистість, але й на перетворення умов її життя і розвитку, суспільства. Виховання також спрямоване на пристосування людини до діючих звичаїв і норм, передачу і збереження духовної культури, забезпечення лояльності до існування соціального устрою, участь у житті групи, вимагає поєднувати інтереси осіб – представників різних груп на основі демократії [22]. Отже, мова йде про соціально-педагогічну діяльність в інтересах сім'ї.

Сім'я сама є фактором свого розвитку, оскільки є суб'єктом будь-якої діяльності щодо свого життя, має власний потенціал. Сім'я вважалася більшим благом у суспільстві, ніж життя всього всесвіту (Л. Валла [23]), а кожна людина є частиною родини (Р. Декарт [23]), яка зберігає дух своєї культури і тим сприяє вихованню особистості (В. Розанов [17]). У сім'ї людина одержує заряд любові і з ним виходить у великий світ, що потім допомагає людині духовно зростати. Сім'я розвиває себе і своїх членів через орієнтири виховання: 1) любов (принцип суспільного життя); 2) порядок (спосіб соціального буття); 3) прогрес (мета суспільного розвитку) (О. Конт [22]). Виникає питання про шляхи і засоби досягнення цих орієнтирів, одним із яких є соціально-педагогічна діяльність щодо сім'ї, особистості, суспільства.

Духовними факторами розвитку сім'ї є релігія, мораль, наука [12]. Релігія є орієнтиром діяльності особистості, сприяє людині в її розвитку, коли вона робить свій вибір між справжнім (божественним, небесним) і несправжнім (земним буттям) на користь християнству [23]. Релігія утверджує догмати в сімейному житті з посиленням на авторитети (П. Абеляр [23]), що дозволяє вирішувати типові проблеми. Ці догмати, з одного боку, дають ідеал сімейного життя, з іншого, не враховують змін в умовах життя і нові погляди людей. Сучасні філософсько-релігійні погляди (неопротестантизм, неотомізм) шукають шляхи виходу сім'ї з кризи через роботи з нею. Неопротестантизм (Барт, Е. Бруннер, П. Тілліх [21]) передбачає відмову від критики сім'ї за її кризу, нездатність розв'язувати свої проблеми, причинами яких є суспільство. Тому робота щодо розвитку сім'ї має бути спрямованою на зміни в суспільстві через просвітництво, реформи в економіці. Неотомізм (Ф. Аквінський, Мартен, Е. Жильсон [21]) означає підпорядкування діяльності, сімейного життя законам (Бога, суспільства). Стосовно роботи з сім'єю означає: 1) врахування особливостей сім'ї як закритої системи (таємниця особистого життя, недоторканість житла, таємниця всиновлення та ін.) за чинним законодавством при виборі методів і засобів впливу на неї; 2) можливість втручання в сім'ю за умов порушення нею прав членів родини незалежно від того, знає вона, що їх порушує, чи ні (насильство, бездоглядність дітей, жорстоке поводження з дітьми), інформування про таке порушення законів силою структури. Значне місце в роботі щодо розвитку сім'ї посідає етика, яка дає моральні орієнтири суспільству, сім'ї, особистості щодо її життя і вчинків. Боецій розглядав філософію як опору і втіху в життєвих негараздах, засіб досягнення душевного спокою та незворушності [23]. Етика

як наука про людську мораль сприяє розвитку сім'ї через: утворення демократії в суспільстві через соціокультурні перетворення, опору на кооперацію і співробітництво; формування солідарної відповідальності за всі людські дії, утверджуючи права людини (етика відповідальності); принцип самовідповідальності особистості (Дж. Дьюї, Дж.Г. Мід [21, 22, 23]). За Г.Дж. Мідом, критерієм етичної поведінки людини є її сприяння соціальному добробуту та соціальному благополуччю [22], при цьому людина діє відповідно до ідеалу, який визрів у свідомості членів суспільства через усвідомлення факту спільної соціальної залежності усіх цих індивідів один від одного [22], що стосується і сім'ї. Цікавим з точки зору роботи з сім'єю є ідеї біоетики (В.Р. Поттер [21], М.В. Гриньова [8]) - науки про виживання, яка пропонує поєднати біологію з правами людини і мораллю. Її основними ідеями, адаптованими нами стосовно професійної роботи з сім'єю є: автономія сім'ї; незалежність вибору, прийняття і виконання рішень, відповідальності за них сім'ї; не нашкодити своїм втручанням в сім'ю, не погіршити її стосунків і стану; увага до "духовного світу" членів родини, самої сім'ї (її цінностей, традицій, віросповідання, інтересів), що дозволяє передбачити виконання сім'єю своїх функцій, дотримання прав членів родини, виконання ними своїх обов'язків щодо інших членів; прогнозувати розвиток і проблеми сім'ї.

Отже, природні, соціальні та духовні фактори розвитку сім'ї мають узгоджуватися в інтересах сім'ї в соціально-педагогічній діяльності, про необхідність якої йде мова при аналізі всіх факторів розвитку сім'ї, оскільки вона має вплив на сім'ю, її членів і середовище. Соціально-педагогічна діяльність щодо розвитку сім'ї полягає, таким чином, у наснаженні, активізації сім'ї, суспільства, соціальному вихованні і навчанні, адаптації, створенні умов для розвитку, реалізації прав; забезпеченні участі, перетворенні умов; передбачає ставлення до сім'ї та її членів водночас як до суб'єкта та об'єкта; сприяє розвитку людини і суспільства; повинна мати ідеологію, етику, мету, засоби її досягнення, ідеал; надавати сім'ї вибору щодо взаємодії з кимось щодо розв'язання її проблем. Соціально-педагогічна діяльність щодо розвитку сім'ї повинна мати орієнтир, який узгоджується з інтересами сім'ї, простежується в праві, політиці, соціальному захисті та інших сферах, дозволяє залучати фахівців інших сфер до роботи щодо розвитку сім'ї. Таким орієнтиром є фамілієцентризм: пріоритет інтересів, отже і прав, сім'ї над державними та особистими, що дозволяє оптимізувати всі фактори розвитку сім'ї: спиратися на них, об'єднувати в інтересах сім'ї. На основі викладеного можна зробити

Висновки: соціально-педагогічна діяльність, яка має своїм орієнтиром фамілієцентризм, дозволяє оптимізувати фактори розвитку сім'ї, сприяє утвердженню її прав та інтересів в суспільстві, сім'ї, приводить до її розвитку. Перспективами подальших досліджень є розкриття фамілієцентризму в теорії соціальної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврелий Августин. Исповедь. – М.: Наука, 1991. – 120 с.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – М.: Наука, 1985. – 356 с.
3. Боргош Ю. Фома Аквинский. – М.: Наука, 1975. – 246 с.
4. Бекон Ф. Великое восстановление наук: Сочинения: В 2-х т. – М.: Наука, 1977. – Т.1. – 350 с.
5. Гегель Г.В. Сочинения: В 14-ти т. – Т. IV, VIII. – М.-Л.: Наука, 1929 – 1959.
6. Гельвеций К. О человеке: Соч. в 2-х т. – М.: Наука, 1977. – Т. 2 – 189 с.
7. Горфункель А.Х. Философия Эпохи Возрождения. – М.: Наука, 1985. – 248 с.

8. Гриньова М.В. Застосування принципів біоетики у педагогічній діяльності: Зб. наук. праць ПДПУ, Серія "Педагогічні науки". – Полтава: ПДПУ. – Вип. 5/6 (26-27). – С. 17-22.
9. Даніл'ян О.Г. Соціальні протиріччя у посттоталітарних системах: методологія дослідження та розв'язання. – Автореф. дис....д. філос. н.: 09.00.03. – Харків: ХВУ. – 1998. – 48 с.
10. Історія філософії на Україні: У 2-х т. – К.: Наукова думка, 1987. – Т.1. – 326 с.; Т.2 – 248 с.
11. Кант И. Трактаты и письма. – М.: Политиздат, 1980. – 292 с.
12. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
13. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1955. – 420 с.
14. Ламетри Ж. Человек-машина. – М.: Наука, 1977. – Т.2. – 189 с.
15. Лосский Н.О. История русской философии. – М.: Наука, 1989. – 340 с.
16. Монтескье Ш.О духе законов: Избр. произведения. – М., 1955. – 320 с.
17. Розанов В.В. Сумерки просвещения. – М.: Наука, 1990. – 120 с.
18. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: В 2-х т. – Т. 1. – М.: Наука, 1981.– 256 с.
19. Скляр О.П. Поняття "соціально-педагогічне" в категоріальному апараті соціального пізнання. – Автореф. дис....к. філос. н.: 09.00.03. – К.: Ін-т філософії, 2000. – 23 с.
20. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1973. – 270 с., Т.2 – 252 с.
21. Словарь по этике /Под ред. А.А. Гусейнова, И.С. Кона. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
22. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. – К.: Рідна школа, 1996. – 398с.
23. Філософія виховання: У 2-х ч./За ред. М.Д. Култаєвої. – Харків: ХДПУ, 2001. – Ч. 1. – 272 с.
24. Хазратова Н.В. Психологія відносин особистості й держави: Дис....д. психол. н.: 19.00.05. – Луцьк: ВДУ, 2005. – 430 с.
25. Шеляг Т.В. Современная семья и социальная работа. – М.: СТИ, 1999. – 162 с.

УДК [37.013.42 : 371.125] : 379.8

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Турська О.В., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглянуто сучасні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до організаційно-дозвіллевої діяльності. Аналізується досвід організації та проведення організаційно-дозвіллевої практики на факультеті соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету.